

Leo Rosten

Pan
K*A*P*L*A*N
má stále
třídu rád

přeložil Antonín Přidal

Argo

Leo Rosten
Pan Kaplan má stále třídu rád

Z anglického originálu *O Kaplan! My Kaplan!*
vydaného v roce 1976 nakladatelstvím Harper & Row
přeložil a předmluvou opatřil Antonín Přidal.

Návrh obálky Uyanga Undarmaa.
Sazba Uyanga Undarmaa.
Odpovědná redaktorka Ivana Tomková.
Jazykový redaktor Stanislav Předota.
Korektury Jakub Fráňa
Technická redaktorka Saša Švolíková.

Vydalo nakladatelství Argo, Milíčova 13, 130 00 Praha 3,
www.argo.cz, roku 2023 jako svou 5 084. publikaci.
Vydání čtvrté, v nakladatelství Argo první.
Vytiskla tiskárna Těšínské papírny.

ISBN 978-80-257-3888-7

Naše knihy distribuuje knižní velkoobchod Kosmas.
Sklad: Za Halami 877, 252 62 Horoměřice
Tel.: 226 519 383, fax: 226 519 387
E-mail: odbyt@kosmas.cz
www.firma.kosmas.cz

Knihy je možno pohodlně zakoupit v přátelském internetovém
knihkupectví www.kosmas.cz

Hra na K*A*P*L*A*N*A

*Rukověť pro začátečníky a mírně pokročilé,
kterou lze číst až po zdolání celé knihy,
anebo v její polovině,
ale také hned po první kapitole,
bude-li se čtenáři zdát jaksi podivná.*

Zahájení aneb Tah klopýtavým pěšcem

Čtyřiačtyřicetiletý Američan neznámého jména napíše povídku ze školního prostředí a nabídne ji netuctovému týdeníku, kde být tištěn je pro zavedené autory vyznamenáním, pro začátečníky snem. Redakce povídku zařadí jako ústřední prózu čísla a povzbuzený začátečník napíše během dvou let dalších čtrnáct povídek z téhož prostředí, s týmiž hlavními postavami a pro tentýž časopis. Všechny jsou otištěny a posléze shrnuty do knížky, která autorovi vyslouží trvalý věhlas a soustavný přísun čtenářských dopisů se známkami tuzemskými i nejexotičtějšími.

Knížka, vycházející od té doby v nových a nových vydáních, spatří světlo vděčného světa v roce 1937 pod názvem *Studia Hymana Kaplana* (The Education of Hyman Kaplan). Týdeník s výběravou redakcí se jmenuje *The New Yorker* a mladý autor se kryje pseudonymem Leonard Q. Ross, protože právě pracuje na odborné studii o washingtonských dopisovatelích a má strach, aby důstojnou vědeckou instituci, která mu poskytla stipendium, nepobouřil tím, že se zabývá humoristickým psaním. Pro klid svědomí vyhrazuje humoru jen vikendy, všechny ostatní dny a večery zasvěcuje vědě, od níž si slibuje existenční zajištění. Leo Calvin Rosten, narozený 11. 4. 1908 v polské Lodži — jen dva roky předtím, než se s ním rodiče vystěhovali do Spojených států, kde pak vyrůstal jako dvojjazyčné dítě, střídající jidiš s americkou angličtinou —, dostudoval totiž na chicagské univerzitě krátce poté, co neslavným „černým pátkem“

explodovala světová hospodářská krize, a tedy v době, kdy započít dráhu profesionálního sociologa bylo ještě nesnadnější než ucházet se o debut v New Yorkeru. Mladý bakalář filozofie, pomýšlející na doktorát, si počátkem třicátých let vypomáhá částečným úvazkem na jedné večerní chicagské škole, kde učí anglicky přistěhovalce z různých koutů světa, zaměstnané vesměs v konfekci.

Právě taková škola se stala scénou jeho první úspěšné povídky a první slavné knížky. Škola pro dospělé, přenesená však do New Yorku... Světová literatura není nijak chudá na díla a dílka o vřavě všeho druhu, kterou ve škole i za ní rozpoutává žactvo nedospělé, ale příběhy z lavic, do nichž večer zalézají žáci více než odrostlí, jsou v ní vzácností. Rosten narazil v tomto námětu na nový, ještě nevyčerpaný zdroj humoru. A vytrvale z něj těžil navzdory tomu, že třída složená většinou ze znavených, upracovaných či jinak ztěžklých matek, otců a praotců rodin je těleso značně statické a pramálo způsobilé k bujným recesím, v jakých má tradice školního humoru své nejspolehlivější pilíře. Začínající humorista objevil pilíře nové: jedním je urputná vážnost, s jakou dospělí ke svému vzdělávání přistupují (na rozdíl od urputné nevážnosti, s níž nedospělí touží obrátit vyučování v absolutní psinu), a druhým je fakt, že o tuto vážnost usilují jazykem, který neovládají, jak by měli. Jako by se postarší účastníci plesu pokoušeli zatančit při swingové hudbě něco velebně barokního, o čem se doslechli z rozhlasové přednášky.

Vznikly tak příhody, v nichž se bláznivé situace přestěhovaly z vnějšku dovnitř — do křehkých stěn studovaného jazyka. Uklouznutí, kozelce, fanfarónská salta, pasti a šarvátky, to vše se stalo dílem mluvidel, mluvnice a mluvy. A publikum bylo touto ztřeštěnou akrobacií uchváčeno. Ne že by se smálo slovním hříčkám poprvé, Rostenova hra slov se však od kouzel virtuózních stylistů citelně lišila — bylo to cosi propojeného s neumělostí, přehmatem, náhodou, cosi při vši nadsázce blízkého každodennímu údělu člověka a jeho jazyka; zejména jazyka, který si do hlavy teprve vpravuje. Čtenáři poznali v Rostenových příbězích záchvěvy tenkého lana, na něž museli vkročit, kdykoli opustili pevnou půdu mateřštiny, a které zdolávali všelijak, třeba i ručkováním nebo zbrklými skoky do neznáma, o pádech nemluvě. Přistěhovalcům, pro něž bylo obстойné zvládnutí angličtiny platidlem za státní občanství i za pocit sebejistoty, mohl tento humor znít dokonce konejšivě: tak

jako Chaplinův tulák býval smolařtější než všichni smolaři a Laurel s Hardym vrtáčtější než všichni vrtáci, Rostenovi cizinci v čele s nezkroutným panem Kaplanem demolovali angličtinu hůř a zarputileji než všichni jazykoví greenhorni.

Ještě vděčnější čtenáře našla Rostenova prvotina mezi těmi, kdo už měli jazyková úskalí za sebou, anebo je vůbec překonávat nemuseli, protože se do angličtiny přímo narodili. Jak rádi se zkušený řidiči (lyžaři, cvičenci, hráči) baví neobratností začátečníků... Ze škodolibosti? I ta bývá rozbuškou smíchu, ale spíše v syrovém životě nebo ve sférách satiry než na hřišti humoru. Smějeme se snad nešikovnému klaunovi proto, že si při jeho výstupu uvědomujeme svou převahu? Anebo to v našem smíchu vybuchla radost z toho, že jeho hra na nešiku je krásně vynalézavá a že jí dokážeme být účastní i my? V tom případě se patrně neopájíme převahou, ale náš smích je štěstím z dorozumění a rovnováhy.

Leo Rosten alias Leonard Q. Ross předstoupil před obecenstvo s hrou, která vystupňovala jazykovou neumělost natolik, že ji proměnila v umění. A jeho brebtové se proměnili v klauny či v komedianty, kteří radost z tohoto rozpustilého umění předávají dál. Lze namítnout, že autor k těmto figurkám přišel za svého působení na skutečné večerní škole; jenže inspirace není totéž co imitace. Rosten sám po letech napsal v autorském vyznání, že rozdíl mezi jeho modely a portréty „je tak velký jako vzdálenost mezi pávem a jeho vejcem“ a že dokumentární, doslovný přepis komolené řeči je spíše k zlosti a vzteku než k smíchu.

Proto upozorňuje: „Čtenáři, kteří tvrdí, že slečna Mitnicková nebo pan Hruska, Olga Tarnovská nebo Casimir Scymczak jednají přesně jako sousedé bydlící o poschodí výš, mají halucinace: lidé v těchto příbězích bydlí opravdu o poschodí výš, ale jen v domě mé fantazie.“

Z téhož domu, z téhož vyššího poschodí představivosti vzešel také jejich pitvorný jazyk, díky své nadživotní grotesknosti komický a někdy skoro roztomilý. Skuteční lidé neznámý jazyk lámou; Rostenovi přistěhovalci jej rozmontovávali. Skutečný žák v novém jazyce přerývané tápe; Rostenův pan Kaplan v něm o překot uháněl.

Jazyk pana Kaplana (jako krok Chaplinova tuláka) klopýtal, jak se nikdy neklopýtá: s půvabnou bravurou.

První variace aneb Na cizím hřišti

Knížka zabloudí do Prahy a počátkem čtyřicátých let projde jako útěšně rozptylující četba rukama spisovatele a překladatele Pavla Eisnera, který v těchto „letech spuštění a hrůzy“ pracuje na knize o češtině, nazvané *Chrám i tvrz*. Pobízen přítelem Jiřím Poberem, aby zkusil „pozvat pana Kaplana do Čech“, pustí se do projektu napohled absurdního, ale pro svou paradoxnost stále vábnějšího: zamění angličtinu v ústech Rostenových přistěhovalců za češtinu, aniž je přestěhuje z newyorské večerní školy do Prahy. Až potud je to princip a dávná konvence každého překladu. Nemluví snad u nás *dánský* králevic Hamlet v *anglické* hře *česky*? Jenže Shakespearovy dialogy se na rozdíl od Rostenových netočí kolem gramatických a pravopisných pravidel. Problém Hymana Kaplana není, zda být či nebýt, ale zda *být* či *bít*, případně *byt*. Pavel Eisner rozřeší hlavolam jazykového Kolumba tak, že kolumbovské vejce natukne z druhého konce: v newyorské škole se pak naprosto samozřejmě přetřásají problémy češtinářské. Ale protože se v leccem liší od potíží angličtinářských, nevystačí se už s pouhým překladem. Učební látku, která se v originále stala zdrojem nedorozumění a komiky, musí Eisner zpracovat či převyprávět tak, aby mátna a rozesmávala zádrhely českými. Vnější dějovou kostru a charakteristiku osob zachovává, detaily promluv přetváří. Jeho překvapivá, kongeniální variace na Rostenovo téma vychází v roce 1946 s názvem *Pan Kaplan má třídu rád* (doprovázena ilustracemi C. Keelinga, na nichž má pan Kaplan hruškovitou hlavu s chocholkou vlasů na temeni) a stává se četbou tak populární, jako by šlo o původní humoristickou knížku. Kaplanovské výroky kolují jako okřídlené citáty a neohmatané výtisky jsou brzy vzácností. Pan Kaplan vstoupil na hřiště češtiny — které se prostírá mezi chrámem a tvrzí — a zdomácněl tam.

Pokračování aneb Mušketýr po dvaadvaceti letech

Rok 1959 je rokem *Návratu Hymana Kaplana* (The Return of Hyman Kaplan), označeného jedním anglickým kritikem za „nejzávažnější

literární návrat od doby, kdy byl znovu přiveden na svět Sherlock Holmes“. Tucet nových kaplanovských příběhů vyvolává také některé komentáře skeptické: Nač nastavovat, co mohlo zůstat památně vykrouženým cyklem? Co nového se dá napsat o postavách v podstatě dvojrozměrných? Není každé pokračování rozředěním původního nápadu?

Ale knížka už je na světě a fanouškové Kaplanovy třídy za ni Rostenovi nadšeně děkují. Chtěli svého hrdinu vidět v nových pútkách a honičkách (tak jako oblíbené hrdiny filmových grotesek), chtěli číst o nových jazykových šarádách a zločinech rozuzlovaných pedagogickým detektivem. Ke Kaplanovým příznivcům přibyla mezitím slavná jména spisovatelská (James Thurber, Edmund Wilson, Evelyn Waugh), Svaz amerických ošetřovatelek posílá autorovi petici, aby k obálkám kaplanovských knih bylo připevněno varování, „protože někteří naši pacienti v pooperačním stavu se panu Kaplanovi smějí tak silně, že by jim mohly prasknout stehy“, a jeden švédský námořník obeplovající právě mys Dobré naděje naléhá v dopise: „Prosím vás, jen ať se profesor Parkhill z pana Kaplana *nezblázní!*“ Nepochybně bylo dost čtenářů, kterým se humor kaplanovské ražby nelíbil nebo rovnou protivil, ale ty Rosten svým pokračováním získávat ani přesvědčovat nechtěl. Hra na Kaplana měla své publikum — a vlastně už od počátku ukazovala, jak směšná je nesnášenlivost dospělých na nepravém místě. „Proti gustu žádná disputace,“ ví Kaplanův džentlmenský třídní.

Kombinace a rozvinutí

V roce 1963 podpisuje univerzitní profesor Leo Rosten smlouvu na vydání obou kaplanovských knížek v jednom svazku. „Co mohlo být snadnějšího? Nepotřeboval jsem nic přepisovat, nic přidávat, nic vymýšlet. Stačilo zplodit svůdnou předmluvu.“

A přece uplyne téměř třináct let, než rukopis nakladatelům odevzdá. Na Broadwayi je mezitím uvedena muzikálová adaptace, v níž pan Kaplan a jeho třída zpívají a tančí; a také Rosten nakonec překvapí své nakladatele adaptací. Když totiž začal obě knížky revidovat, znelíbily se mu, protože si je přečetl staršíma a zkušenějšíma očima; začal propadat střídavě depresím a snům o jiných, lepších řešeních. Napadaly

mu nové postavy (například Nathan P. Nathan), lákaly ho nevyužití možnosti. Veškeré pilování, doplňování a vylepšování skončilo tím, že všechny příběhy přepsal a přidal k nim nové epizody. „Ve čtyřiceti je člověk lepší vypravěč než ve dvaceti, v šedesáti má jistější ruku než ve třiceti. Čím více spisovatel píše, tím více se učí...“

Než toto vyprávění „na vlastní motivy“ dokončí, je mu skoro sedmdesát, a v roce 1976 je připojí takřka jako pointu ke svému celoživotnímu dílu, sahajícímu od sociologických studií k filmovým scénářům, od novinářské a pedagogické práce k románům, od filozofických témat k jazykozpytným. *Ó Kaplane, můj Kaplane!* (O Kaplan! My Kaplan!) zní tentokrát název — jakoby pitvornou ozvěnou k legendární Whitmanově básni *Ó kapitáne, můj kapitáne!*, věnované zvěčnělému Lincolnovi. Pro středoevropské uši je to prostořekost možná až svatokrádežná, ale v kronice samorosta Kaplana patří ke vzpurně parodickému gestu napřaženému proti učebnicovým předpisům a čítankovým dějinám, do zpitomení oslavným. Z Kaplanovy třídy se do chvalozpěvů na americkou historii ozývají skřípavé brebty přistěhovalců, kteří jsou iluzemi o Novém světě zahlceni právě tak jako zmatenými představami o svém novém jazyce. Než budou rozpuštěni v „tavicím kotli národností“, vzpírá se v nich stará přirozenost k nepoddajnosti alespoň jazykové, a ten nejméně přizpůsobivý mezi nimi si dokonce vynalézá jazyk po svém a tímto vynálezem (vždyť o jeho osobě víme jinak minimum) před námi stvoří sebe sama, svou nezapomenutelnost... Ach Kaplane, můj Kaplane.

Další variace (a přiznání)

Když jsem novou Rostenovu knihu dočetl, lekl jsem se jako herci, kteří měli hrát Hamleta po Vojanovi. Začínat si s Kaplanem po Eisnerovi? Brát křídla okřídleným výrokům? První, pietní nápad radil zpracovat nového Kaplana s použitím Eisnerovy verze neboli rozebrat ji a vmontovat do kapitol, kde zbyly formulace z Rostenovy prvotiny. Jenže pieta by zplodila hybrid. (Či bastarda, jak se říkalo za Hamletových časů.) Proč nenechat starší verzi nedotčenu, aby se k ní mohli vrátit všichni, kdo nebudou spokojeni s novou? I čtenáři originálu mají přece na vybranou.

Tak začala vznikat další česká varianta, podnícená novou obměnou originálu i proměnami, jimiž prošla čeština bezmála za půl století od převodu Eisnerova. Některé prvky, vštípené Kaplanovi jeho prvním českým učitelem, zůstaly nevyhnutelně zachovány, ne-li doslova, pak mezi slovy, v základech cizinecké mluvy. Nové přísady přibyly jednak omlazením žákovského slovníku, jednak tím, že čeština komolená „po německu“ zde ustupuje češtině komolené „po česku“, po způsobu dětí, které si zpočátku osvojují jazyk tak, že si ho *přivlastňují*, že s ním z moci své energie a dychtivosti zacházejí jako s mechanickou skládačkou, ne jako s živým organismem. „Posulej mi ten chleba!“ kombinují tito začátečníci. „Jak se to pověšívá?“ „Na trávě leze lezouk.“ „Dej mi tu čepici šéfem dozadu!“ „Zatroubni na to hezkoučké troubadlo!“ „Pomiň, že sem to šecko nezametela.“ „Nesmějej se mi, nebo půjdu, půjdu, až se upůjdu.“ Není podobným mechanikem řeči také Hyman Kaplan? (A není hra na Kaplana hrou velkých dětí?) Princip střemhlavé žvatlavosti navíc dovoluje vzdálit se z úzkého pole chybné výslovnosti a putovat krajinou omylů a novotvarů daleko nenadálejších.

I tentokrát je to ovšem expedice, která nemůže sledovat originál krůček za krůčkem a slůvko za slůvkem, nemá-li být česká verze poseta stovkami poznámek o „nepřeložitelných slovních hříčkách“ a desítkami vysvětlivek k odlehlým reáliím. Vleklou svízel s obouretným anglickým *w* na sebe musí vzít naše ř, za historickou postavu u nás neznámou zaskakuje hrdina z pera Karla Maye, angličtinářské horory se přepodobňují do češtinářských zhůvěřilostí, ale ne na obrátku: slovní vtíp klubající se z odlišné jazykové tkáně vyžaduje změny a přesuny celých vět, jiný komentář, jiné žákovské reakce a chyby, ba někdy i novou situaci a jinak postavenou pointu. Trasa jednotlivých kapitol se v zásadě nemění, ale přibývá odboček, zastavení, ohlédnutí a výhledů, které se otvírají teprve cestou. Také Rosten přiznává, že nemalou část svých slovních gagů nevnalézal předem, ale že o ně zakopl při práci. Jazykový humor se živí improvizací, a ta zase volností, vymežovanou jen možnostmi nástroje a hráče. Proto jsem si zkoušel představit, jak by asi vnalézal a improvizoval autor pana Kaplana, kdyby si mohl zahrát na nástroj (ne přístroj) zvaný čeština.

Konec neboli začátek

Jaký to má všechno smysl? Jako každá hra také vážný — podotkl ke své variantě Pavel Eisner a dodal: „Můj Kaplan je úlitbou na oltáři češtiny.“

Jsme sice zvyklí, že se naši mateřštině vzdávají holdy vznešenější a jímavější, než je jazyková groteska, ale přes odlišnost cesty byla Eisnerova vůle stejná jako u jiných obran a chval, kterých se češtině kdy dostalo: ukázat na její pružnost, vtipnost, bohatost, nenahraditelnost, a zároveň na její nesamozřejmost.

Americký autor mohl vidět vážný smysl nevážné hry jinak, protože angličtina zásluhou svého historického statusu přežívala i bez vlasteneckých obhajob a záruk; nepotřebovala pro svou sebejistotu nové a nové důkazy. Proto ho na Kaplanových přemetech zaujalo něco univerzálnějšího, totiž záludnost bariér, které se stavějí do cesty dorozumění právě překládáním — tím nejvšednějším překládáním v lidském styku, kdy se slovo z jednoho kraje světa nahrazuje slovem z jiného kraje světa, jako by spolu rozmlouvaly jen dva slovníky, a ne dvě živé bytosti, z nichž každá vnímá svůj svět po svém. „Překládat,“ píše Rosten v předmluvě, „neznamená zápolit se slovy, ale s významy. Žádný jazyk se nedá odervat od své kulturní kostry nebo od své psychologické kůže.“

Taková úvaha není jen holdem jednomu jazyku, ale poctou (a pobíd-kou) citlivému myšlení, zkoumavému a rozlišujícimu, bez něhož jsou slova kterékoli řeči jen vznosnými nebo směšnými zvuky, stéblem bez kořínku, jídlem bez chuti, stínem bez těla a světla. Ano, slovo je víc než slovo.

Ale dosvědčují-li příhody Kaplanovy třídy, co dřiny a nezdaru obnáší snaha dostat se jinému jazyku na kůži a pod ni, vrhají nové světlo také na ty, kdo tuto lopotu podstupují, ať už z nezbytí nebo z pocitu nedostatečnosti, vždycky však s rizikem přehmatů a směšnosti. Takzvaný etnický humor, pověstně nemilosrdný k nemotornostem a chybám jiných národností, byl díky Rostenovi obohacen o tóny nezvyklé, protože účastné. Slabé, omylné postavičky se na těchto stránkách utkávají s vesmírem jazyka, a je to boj s přesilou, přesnou a krásnou, ba skvostnou — právě proto však přesilou. Odtud náš smích, odtud naše sympatie: čteme knížku založenou na nedorozumění i porozumění.

Antonín Přidal

Pan Kaplan
má stále
třídu rád

1
PONĚKUD ZAPEKLITÝ PŘÍPAD
H*Y*M*A*N*A K*A*P*L*A*N*A

„Pan Aaron Blattberg.“

„Zde.“

„Slečna Carmen Caravellová.“

„Ste.“

„Pan Karl Finsterwald.“

„Pšítomen!“

„Paní R. R. Rodriguezová.“

„Sí.“

„Pan Wolfgang Schmitt.“

„Ja!“

„Yussel Spitz.“

Ticho.

Profesor Parkhill vzhlédl.

Yusella Spitze nebylo.

Z poslední lavice se ozvalo mručení pana Guse Matsukase a skončilo oznámením: „On nechal studium. On vzdal. On nebude. On žikal mne, ať žikám.“

Profesor Parkhill si udělal do prezenční listiny poznámku. Popravdě řečeno, nijak zvlášť nelitoval, že pan Spitz na svůj sen o vzdělání rezignoval. Pan Spitz byl živoucí ozvěna. Míval trapnou potřebu opakovat každou otázku, která mu byla položena. Jsa dotázán „Jaké je množné číslo od *dítě*?“, spolehlivě zarezonoval „Jaké je množné číslo od *dítě*?“ — ale odpověď ze sebe žádnou nevydal. A co horšího, byl vyladěn tak dalekosáhle, že často opakoval otázky určené žákům ve zcela jiných lavicích. A to je znervózňovalo. Mnozí frekventanti začátečnické třídy si stěžovali, že jejich odpověď je naprosto „zmrzáčena“ tím, jak pan Yussel Spitz papouškuje otázku.

„Paní Slavko Tomasicová.“

„Mhm.“

„Olga Tarnovská.“

„Da, da.“

Kromě toho vyučující věděl, že předčasné ukončení studia na newyorské Večerní přípravné škole pro dospělé není nic neobvyklého. Žáci přicházeli, žáci odcházeli. Někteří zůstali v jeho třídě půl roku i déle, jiní odešli po jediném večeru nebo týdnu nebo měsíci. Někteří sem přišli, protože jejich otec nebo matka, jejich partner nebo láska přesídlili na Manhattan nebo do Brooklynu či Bronxu. Někteří odešli, protože se kvůli manželovu zaměstnání nebo manželčině rodině odstěhovali do jiného obvodu nebo města. (Loni zmizela po šestitýdenní svědomité docházce a chvályhodných pokrocích v pravopise a výslovnosti jistá paní Ingeborg Hutschnerová a nikdo nevěděl, kam se poděla a proč, ani jestli si dále kouše nehty.)

„Slečna Mitnicková.“

„Ano, prosím,“ špitl plachý hlásek.

Pedagog také nikdy nezapomínal, že mnozí z jeho žáků vstupují do bran VPŠD v důsledku nejrůznějších otřesů: revoluce v Řecku, sucho v Itálii, krize v Německu či v Karibském moři, štvánice a čistky tam či onde — každý mocenský záškub na neklidné zeměkouli se odrážel, byť mikroskopicky, v příbytku či úbytku žactva. Neboť přistěhovalci nechodili do VPŠD jen proto, aby se naučili základním, svízelným náležitostem svého nového jazyka; učili se zde také nejpodstatnějším věcem z občanské nauky, aby se mohli na městské správě podrobit zkoušce, jež byla předehrou k události nanejvýš významné, ba magické, totiž k získání státního občanství.

„Paní Moskowitzová.“

„Joj.“

„Pan Kaplan.“

„Tády je Hyman Kaplan! Osopně!“

Profesor Parkhill si povzdechl. Pan Kaplan mu dělal těžkou hlavu. Dělal mu těžší hlavu než kdokoli z třicítky žáků v začátečnické třídě, a to už od prvního písemného úkolu, který zněl „Napište dvacet podstatných jmen v jednotném a množném čísle“. Když tenkrát opravil doma asi deset úkolů, dostal se k papíru, z něhož zářila slova:

<i>Podstátní meno</i>		<i>Mnoš. č.</i>
<i>strom</i>	<i>dá</i>	<i>stromy</i>
<i>pes</i>	<i>dá</i>	<i>pesy</i>
<i>nemoc</i>	<i>dá</i>	<i>nemocnice</i>
<i>lev</i>	<i>dá</i>	<i>Löwi</i>

Pedagog si to několikrát přečetl. Potom list s úkolem odsunul a snažil se utřídit své myšlenky. Připomněl si klasické dílo *Jazyková výuka cizinců*, jehož autoři Plaut a Samish opakovaně varovali učitele, aby si neutvářeli unáhlený závěr, že žák je omezený, pomalý nebo nepolepšitelný, dokud se nedopátrají skutečné příčiny začátečnickových omylů, ať už je jakákoli. Někdy například ten, kdo pomalu čte, potřebuje silnější brýle, nikoli přísnější vedení. Někdy jsou pravopisné chyby projevem lenosti, nikoli hlouposti. (Jak prokázal historický výzkum dr. Tylera B. Ponsonbyho, pravopis nemá nic společného s inteligencí.) A někdy neplynou žákovské chyby z nevědomosti, ale ze zvukové záměny. Profesor Parkhill si všiml, že někteří žáci říkají *ocet*, když chtějí říct *otec*, a *otec*, když chtějí říct *ocet*. Výsledné věty pak ovšem byly zcela zavádějící. Vrátil se k tomu písemnému úkolu.

<i>kost</i>	<i>dá</i>	<i>kostra</i>
<i>etáš</i>	<i>dá</i>	<i>vítach</i>
<i>trenér</i>	<i>dá</i>	<i>trenýrky</i>

Profesor Parkhill si odkašlal. Veškeré jeho pochyby se náhle rozplynuly a měl jasno: nedostane-li se tomuto žákovi včasné první pomoci, mohl by snadno skončit jako „problémový případ“. Každý, kdo si myslí, že množné číslo podstatného jména *lev* je *Löwi*, potřebuje zvláštní péči. A pokud jde o proměnu podstatného jména v podstátní...

Přelétl nezapomenutelný úkol očima. Hledal žákovo jméno, ale žádné tam nebylo. To ho překvapilo, protože žáci se vždycky podpisovali na horní okraj. Tento papír však nahoře podepsán nebyl — ani uprostřed, ani v rohu.

Profesor Parkhill list obrátil. Ano, jméno bylo na druhé straně. Nebylo napsáno, ale nakresleno, a to velkými, hrdými písmeny; tím hrdějšími, že každé bylo provedeno červenou pastelkou — a obtaženo modrou. Mezi každými dvěma písmeny pak jiskřila pečlivě nakreslená zelená hvězdička. Celek, triumfální jako slavnostní ohňostroj, hlásal:

H*Y*M*A*N K*A*P*L*A*N

Při další hodině si profesor Parkhill pana Kaplana s neobyčejným zájmem prohlédl. Byl to boubelatý muž s jablíčkovými lícemi, nažloutlými vlasy a veselýma modrýma očima; v náprsní kapse saka měl vždycky dvě plnicí pera. (Jiní muži ve třídě inzerovali svou gramotnost pouze jedním.) Daleko nejvíce však pedagoga zaujalo něco jiného. Byl to páně Kaplanův úsměv — vlídný, bystrý, dobrotivý. Jen zřídkakdy žákovu tvář opouštěl. Ba zářil na ní i ve chvílích, kdy byly jeho nositeli vytýkány nejstrašlivější chyby proti výslovnosti nebo pravopisu nebo gramatice. Jako by byl pan Kaplan pyšný, že se mýlí tak často a tak objevně.

Profesor Parkhill si vzpomněl na jednu hodinu věnovanou rozšiřování slovní zásoby. Předříkával tenkrát žákům nová slova, která měli použít v mluvených větách.

Na slovo *povinnost* odpověděl pan Pinsky větou: „Když chceš být dobrý občan, dělej tvou povinnost.“

Na *přezdítku* — slovo, které žáci přivítali s potěšením — reagovala slečna Kipnisová sdělením: „Jmenuji se Klára, ale kamarádi mi říkají Zajda.“

Zato když na pana Kaplana připadlo slovo *prášky*, rozzářeně pravil: „Já pučil kufr od mého prášky.“

A jindy, když při procvičování slov s protikladným významem vzbudila slečna Mitnicková obdiv dvojsloupcem, který krasopisně napsala na tabuli,

<i>táhnout</i>	<i>tlačit</i>
<i>pokazit</i>	<i>opravit</i>
<i>plakat</i>	<i>smát</i>